

De actualiteit van het christelijk-sociale denken

De kerk als sociale praktijk

Het eerste wat ik in het kader van het thema naar voren heb te brengen is, dat het vernieuwende van de christelijke traditie een *sociale praktijk* is. Geen theorie over de menselijke samenleving op grond van een wereld- of mensbeschouwing, maar een sociale praktijk. Die sociale praktijk heet de kerk. Het christendom is niet de leverancier van een wereldbeschouwing maar is een stuk werkelijkheid. Die werkelijkheid is niet het gevolg van een wereldbeschouwing maar van een openbaring, van iets wat zich heeft geopenbaard, gemanifesteerd, doorgezet. De kerk heeft niet als achtergrond een aantal mensen die tot een organische wereldbeschouwing zijn gekomen en die vervolgens vorm hebben gegeven in een vereniging met sociale beginselen. Dat is abstract denken en gaat eerlijk gezegd uit van nogal fictieve wezens. De kerk is een openbaring die op een naam staat: de naam van Jezus Christus. Misschien dat het wat ongemakkelijk aandoet om deze naam te noemen, maar dat is niet nodig. Tenslotte is Jezus Christus een publiek figuur en in een bepaald opzicht ook politieke figuur. Hij heeft zijn leven gegeven voor de mensen en hen daarmee losgewrikt uit alle verbanden die een absolute greep naar de mens doen. Dat is het grote gebeuren in de tijd. De kerk is niet een clubje dat achter gesloten deuren aan religie doet, maar is een antwoord op een publiek gebeuren en een uitvloeisel van een publiek gebeuren. Rond een gloeiende kern ontstaat een nieuwe gemeenschap. In deze gemeenschap leer je dat je broeders en zusters van elkaar bent omdat je dezelfde Heer hebt en dient. Je leert er dat je een zending hebt, een roeping tot welzijn en heil van je naaste. Wanneer je de kerk beschouwt als een privézaak en je min of meer geneert erbij te horen, dan heb je niets in de wereld te melden en dan betekent christelijk sociaal denken niets. Dan kom je met jouw algemene beginselen, maar die zijn niet uniek. De beste dienst die het christendom de samenleving kan bewijzen is om te beginnen zelf een samenleving zijn. Het gaat om een praxis voor het om een theorie gaat.

Impact

Deze gemeenschap met deze verkondiging heeft een impact gehad op de samenleving. Ik geloof niet dat je die impact los kan pellen van het fenomeen zelf. De impact richt zich op de maatschappij. Die impact kan groter of kleiner zijn. Er zijn morele gemeenschappen in de maatschappij. De kerk is er één van. Of dat betekent dat je een uitgewerkte sociale-christelijke leer voor de

maatschappij hebt, waag ik te betwijfelen. Ik zie het liever als een dialogische situatie. Daarbij is er een besef dat de kerk niet de maatschappij is en de maatschappij is niet de kerk. Er blijft een dualiteit. Wat je doet is vanuit een inspiratie meespreken met thema's die in de maatschappij een rol spelen. Vanuit de praktijk van de kerk als geloofsgemeenschap zijn er beseffen gegroeid. Dat geldt ook voor onze cultuur en maatschappij. Het is niet nodig om te doen alsof we bij nu moeten beginnen. Beter is om die invloed en impact te benoemen en te bezien hoe deze voor nu verwoord en van eventuele nieuwe accenten kan worden voorzien. Daarbij is het duidelijk dat de tijd van het corpus christianum voorbij is en dat er op geen enkele manier vanuit een machtspositie gesproken kan en mag worden.

Vijf inslagmomenten

Ik noem vijf inslagmomenten vanuit de kerk en haar verkondiging in de samenleving:

1. Bestaande sociale verbanden

De eerste influx is de erkenning van de waarde van bestaande sociale verbanden. De overheid scheidt geen sociale verbanden maar kan ze wel begunstigen. Subsidiariteit doelt vooral hierop. Een overheid die de samenleving wil organiseren is niet sociaal maar wordt tiranniek. De overheid heeft bewust of onbewust eerder meegewerkt aan het laten eroderen van bestaande sociale netwerken. Ze heeft de burger als individuele cliënten benaderd. Ze staat op grond van een vaak abstract gelijkheidsbeginsel of een eenzijdige emancipatieagenda zeer argwanend ten opzichte van de rollen in sociale netwerken. Mensen zijn wel gelijkwaardig maar niet gelijk en abstract denken leidt alleen maar tot verarming.

- Dit vraagt om erkenning van de rol van het gezin als een natuurlijke vorm van samenleving
- Het geeft de ruimte aan de opvoedende taak van deze verbanden. Dit heeft consequenties voor artikel 23. In naam van integratie voor de samenleving kan een vijandige of argwanende houding worden aangenomen naar bestaande sociale verbanden, waarbij de overheid de pretentie heeft de integratie tot haar agenda te maken en deze niet mede te kunnen laten dragen door deze verbanden.

2. De morele samenleving

In de kerk als sociale praxis geldt dat vrije mensen worden uitgenodigd elkaar te dienen. De spill-over is daarom de idee van een samenleving als morele samenleving of een waardengemeenschap die drijft op de idee dat we er zijn om elkaar te dienen. Hoe die dienst er concreet uitziet is een tweede. Een samenleving staat of valt met de bereidheid mee te doen en met jouw gaven en talenten voor anderen van betekenis zijn en om omgekeerd van de gaven en talenten van anderen te profiteren. Een overheid zal erop moeten toezien dat mensen mee kunnen doen en zal zich teweer moeten stellen tegen die krachten die dit 'elkaar dienen' onderuit halen.

- De markt is een van de meest opvallende plaatsen waarop wij elkaar dienen. De markt moet altijd gereguleerd worden om te voorkomen dat het een strijdtoneel wordt in plaats van een plaats om elkaar te dienen en te verrijken. Het gevaar komt vandaag vooral van een abstracte geldideologie die alle mogelijke sluiproutes volgt en die erop is gericht de belasting te ontduiken. Belasting is een manier om het 'elkaar dienen' te faciliteren.
- De technologische ontwikkelingen kunnen zover gaan dat de mens overbodig is. Robotisering is een vraagstuk van de samenleving en kan niet aan de technocratie over worden gelaten.

3. Vrijheid en de enkeling

De sociale praxis van de kerk is die van vrije personen. De enkeling staat vrij voor God. Dat is een collosale ontdekking. Niemand mag heersen over mijn geweten. Ik ben geen nummer, geen anoniem factor in een groepsproces, maar enkeling. De roeping is persoonlijk en het charisma is dat ook. De vrijheid is iets wat je wordt geschonken en die bedoeld is om je vrij te geven, maar niettemin: jij staat als persoon voor God. Dat heeft zijn reflex in de samenleving. Vrijheid is een kostbaar goed. De overheid heeft altijd de neiging om tiranniek te worden en daarom is vrijheid een waarde die verdedigd moet worden. De vrijheid om God te dienen volgens het eigen geweten dient daarom gewaarborgd te zijn. Dit is het oudste vrijheidsrecht genoemd en is de basis voor andere vrijheidsrechten.

Het christelijk sociale denken speelt daarom niet alleen de troef van het sociale, maar ook van het liberale uit. De mens is een vrij wezen, ook al kan deze vrijheid alleen zin hebben in bestaande verbanden.

Het is niet de taak van de overheid om mensen tot assertieve wezens op te voeden. Niet de overheid is de schenker van de vrijheid. De enkeling als persoon is een veel te metafysische instantie om door de overheid te worden

gecreëerd. Wel moet de overheid waken over de vrijheid van de mens als enkeling. Dat betekent een begrenzing van de staatsmacht. De overheid kan wel waken voor tirannie en krachten die de mens onder de maat houdt en slaaf maakt, waar dan ook van.

4. De wet

In de vierde plaats betekent de kerkelijke praxis dat we voor God gelijk worden behandeld. Voor de wet zijn wij allen gelijk. De wet maakt geen onderscheid. In de samenleving zijn we gelijk voor de wet. De wet is echter niet levensschepend. Wanneer we alles verwachten van verdere wetgeving, zijn we op de verkeerde weg. Wanneer het leven juridiseert is dat een gevaarlijke tendens. De rechtspraak is er niet voor bedoeld om 'je gelijk te halen'. Juridisering van de samenleving is een teken van ontbinding. Het recht is er niet voor bedoeld om jouw individuele rechten te versterken maar om de moraliteit in de samenleving te onderhouden. In plaats van rechten zullen we het daarom over het recht moeten hebben. Dat recht is geleefd recht en niet een dik wetboek. Een rechtsstaat kan verworden tot een staat van individuele rechten en daardoor creëert de wet geen zekerheid maar onzekerheid.

5. Bescherming en compassie

De sociale praxis van de kerk is een realistisch. In de vijfde plaats: een samenleving kent altijd de armen en de gemarginaliseerden. De armen hebt u altijd bij u. Het is een gevaarlijke illusie om te denken dat je dat uit kan bannen. Er is misère, er is misdaad, er is kwaad. Alle projecten die pretenderen dat te kunnen uitroeien, met wat voor theorie ook, is levensgevaarlijk. Het gaat er wel om kwaad te remmen, de dempen, en zwakken de beschermen. Beschermen tegen het kwaad, beschermen tegen dood en ondergang. Hier geldt dat een samenleving zonder compassie een onmenselijke is.

- Compassie krijgt nu een nieuwe dimensie als het gaat om vluchtelingen. Zij doen een appel op ons medeleven. De tendens om vluchtelingen weg te zetten als gelukszoekers die het op onze welvaart hebben gemunt, moet dan ook weersproken worden. De praxis van velen die zich door hun geloof laten leiden, is hierin voorbeelding.
- Compassie betekent tegelijk ook dat er open oog is voor wat in volksbuurten aan sociale onvrede, armoede en het gevoel van marginalisering leeft. Een taboe hierop helpt niet om problemen op te lossen.

Dit is geen uitputtende beschrijving. Het is ook niet een abstract betoog. Volgens mij zijn dit wel elementen die je als analogieën van de kerk als samenleving kunt begrijpen.

Is dit theorie?

Nu moet ik nog twee elementen toevoegen aan mijn betoog. Het eerste is: heeft alles wat hierboven naar voren is gebracht enige grond in de werkelijkheid? Mijn antwoord is: ja, en dat is maar goed ook. We zijn nu eenmaal mensen en als mensen zijn we nu eenmaal op elkaar betrokken en zijn er nog wel een aantal 'nu eenmaals' te stellen. Het gaat echter te ver om te denken dat uit het sociale fenomeen vanzelf de moraliteit wordt geboren. Een fenomenologie van de ontmoeting is interessant en goed maar loopt niet op eigen benen. De eerste keer dat mensen elkaar echt ontmoetten, liep het volgens de Bijbel mis (torenbouw van Babel). Moreel handelen is van een eigen orde.

De internationale context en de natiestaat

Het tweede is dat ik het over de samenleving heb gehad en een min of meer nationaal perspectief heb laten gelden. Staten zijn natiestaten. Dat heeft een voordeel. Het geeft een duidelijk ondergrond voor de soevereiniteit. Waar staten zijn, zijn grenzen. Kosmopolitisme is niet een oplossing. Er is wel de opdracht om als staten in vrede met elkaar samen te leven. Veel huidige problemen zijn mondiaal. Dat zet de natiestaat onder druk. Ik denk dat Europese samenwerking belangrijk is. Als het gaat om het huidige vluchtelingenvraagstuk, is het duidelijk dat oneliners niet helpen. Ik haal geen oplossing uit de binnenzak. De idee dat grensverkeer gereguleerd moet worden, spreekt mij wel aan. Geen gesloten grenzen, maar gereguleerde grenzen. Dat is de manier waarop natiestaten overeind blijven en deel uitmaken van het grotere geheel.